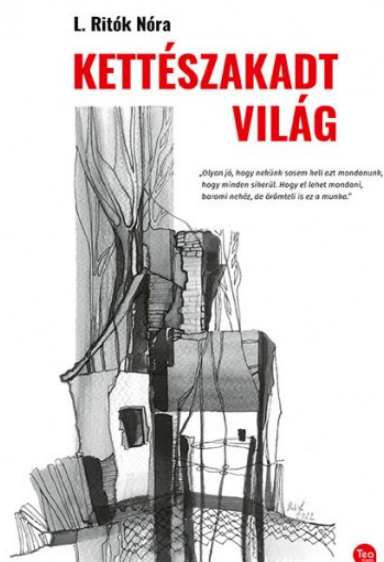

Leszakadók világa a „láthatatlan” Magyarországon

Alabán Péter*

DOI: 10.21549/NTNY.39.2022.4.4

L. Ritók Nóra (2022): *Kettészakadt világ*. Tea Kiadó.

A rendszerváltozást és az ezredfordulót, majd az Európai Unióhoz való csatlakozást követően folyamatos volt a remény, hogy az ország hátrányos helyzetű régióiban pozitív irányú elmozdulás történik, a letűnt nehézipari, valamint más leszakadó körzetek jelentős munkanélküli tömegei, a növekvő szegénység (olykor depriváció), a romák helyzete, a szegregáció és az esélyegyenlőség problémája pedig megoldódhat. Közel három és fél évtizeddel a III. Magyar Köztársaság kikiáltása óta bebizonyosodott, hogy a fenti várakozások nem igazolódtak. A mindenkori országos politikai kommunikáció ellenére egy sokszor „elfeledett”, láthatatlannak tartott, mégis nagyon is látható életvilág társadalmi jelenségei jól reprezentálják azokat a törésvonalakat, amelyek a jelenkori Magyarország társadalmi csoportjai között húzódnak.

L. Ritók Nóra pedagógus, az Európa tíz legszegényebb régiójának egyikében, az Észak-alföldi régióban, Berettyóújfalu környékén 1999 óta működő Igazgyöngy Alapítvány alapítója, egyben szakmai vezetője nem tartja magát egyik tudomány képviselőjének sem, művei sem ilyen nyelvezetűek, nem tudományos igénnyel íródtak. Egy olyan szociális munka az övé és munkatársaié, amely az esélyegyenlőségért, társadalmi integrációért, a gyermekszegénység, és az átörökített mélyszegénység felszámolásáért harcol napi szinten, valódi terepen, Told központtal és több mint húsz másik környező hajdú-bihari településen. Egy „alulról” átélt és megtapasztalt társadalmi valóság tükröképét nyújtják azok az írások is, amelyeket a hvg.hu *A nyomor* széle című blogjában¹ közöl heti rendszerességgel, és amely immár a 900. cikk felé közelít.

„A szegénység legnagyobb bűne, hogy a vágyakozás képességét is elveszi a gyerekektől.” – írja a szerző az alapítvány honlapján,² mégis kiemeli: „Mindig van kiút.” A 2017-ben megjelent *Láthatatlan Magyarország* című, e-bookban is elérhető munkájának személyes hangvételű, egyben megrázó történeteinek folytatása a most megjelent kötet, amely 12 blokkban, egy-egy felvezetésképpen kiragadott idézettel tárja elénk a sokak elől valóban rejtve maradó, a magyar vidéken mégis visszalépést jelentő hétköznapiakat, s azok égető problémáit. Hasonló címmel a *Marie Claire* által még a koronavírus kezdetén közölt szövegében L. Ritók Nóra világossá tette, hogy a társadalmi szakadékok tovább mélyültek a magyar társadalom legsalsó, illetve alsóközép-rétegei között, ezzel is nehezítve az élhető közösséggé formálódás heroikus küzdelmét a generációs szegénységben élők számára (L. Ritók, 2020).

„(...) a gyerekek sorsa a jövő Magyarországnak legfontosabb kérdése... Aki rossz helyre született, még rosszabbra kerülhet, de jobbra csak csoda folytán.” – fogalmaz Ferge Zsuzsa szociológus az online publikált *Minden*

* Történész, igazgató, Ózdi Szakképzési Centrum Gábor Áron Technikum és Szakképző Iskola, alaban.peter@gmail.com

1. <https://nyomorszele.hvgblog.hu>

2. <https://igazgyongyalapitvany.hu>

gyerek számít bevezető gondolataiban (Ferge in L.Ritók, 2022). Márpedig az említett törésvonalak mentén, a társadalom peremén élők helyzete folyamatos reprodukciót mutat, determinálva ezzel a kitörési pontot nem találók alternatívák nélküli perspektíváit és jövőképét, a máról holnapra élés általánossá válását. Egyes társadalomtörténeti, részben szociológiai kutatások során – érintve a közoktatás és a szakképzés helyzetét – számos ponton igazolhatók azok a tényszerű leírások, amelyek megjelennek a most kiadott kötet fejezeteiben (lásd pl. Alabán, 2014). Különösen érezhető volt ez a járványhelyzet idején elrendelt részleges, majd teljes körű digitális oktatás időszakában, még inkább előtérbe hozva azokat a problémákat, amelyek azt megelőzően sem voltak megoldottak: digitálisan oktatni, otthoni tanulást és felkészülést elvárni azoktól a tanulóktól, akik sosem készültek önállóan, sosem készítettek házi feladatokat, sosem ültek le otthon a könyv elé maguktól, és erre építeni egy egész rendszert. A láthatóvá vált *digitális szakadékok* kiélezték a sokak előtt *láthatatlan szociális szakadékokat*.

Ahogy a szerző meg is fogalmazza: „azokkal a társadalmi csoportokkal foglalkozunk, akikre az államnak tulajdonképpen stratégiája sincs” (186-187). Stratégia mellett eszköz és hatékonyságmérés sincs, csupán egy keserűen helytálló megállapítás: „(...) nem adományokkal kell megoldani a problémákat, mert azzal nem lehet” (39.). A *Rejtőzködő szegénység* című fejezet (39-67.) a magyar vidék periferiájára szorult sajátos élethelyzetét tárja elénk a prosperálás, sőt az élhetőség arculatát elvesztő falvak lemaradó, zömében szakképzetlen, generációkon átívelő, abszolút és relatív szegénységben élők tömegével, a foglalkoztatás tekintetében „feketézónát” jelentő térségek túlélési stratégiáin át a kért és elvárt segítségen tengődők mentalitásáig. Kiderül, hogy torz, ám mégis tudatban rögzült az elvárás mértéke: az állami intézményrendszerrel szemben a civil szervezetek, így az alapítvány felé is szinte kötelezően teljesítendő a segítő szereppel társított, feltétel nélküli adás és segítségnyújtás... mert az „jár”; ha pedig nem teljesül, a támogatókezet nyújtó könnyen válhat ellenséggé: „A rendszernek nem mennek neki, tudják, hogy ott esélytelenek, de nekünk igen” (49.). – panaszolja L. Ritók Nóra, utalva a tettek következményeit felmérni, mérlegelni képtelen emberekre, családokra. A valódi felzárkóztatás ebben a világban így igen nehéz feladat, hiszen az *örökített problémák* kezelése legfeljebb tüneti szinteken lehetséges, a tényleges megoldás mögött azonban hiányzik az együttműködés, a fentről irányított tenni akarás és szociális munkakoordináció rendszere. Erre az együttműködésre épülne viszont az a tudásalapú modellt képviselő, egyben megismerő-fejlesztő, az oktatás, a családgondozás-közösségfejlesztés és az intézményi szereplők hármasságán alapuló 21. századi pedagógia, amelynek kulcsa a széleskörű partnerség, s amelynek szükségessége az oktatáspolitikai megannyi válságjelére is rávilágít. Az ún. kritikai pedagógia szemléletmódját vehetjük át, amikor elfogadjuk azt a módszertani elvet, amely szerint nem az egyén hibájának tulajdonítjuk azon problémákat, amelyek az egyéneken keresztül megnyilvánulnak, hanem társadalmi felelősségvállalásban gondolkodva, a közönség meghatározó szerepét hangsúlyozzuk (Marikovszky, 2021). Tegyük hozzá persze gyorsan, hogy adott településen mindez a különböző fenntartás alatt működő intézmények (na meg a helyi önkormányzatok) szorosabb kapcsolati hálóját igényelné, ám erre sokszor hajlandóság sem mutatkozik, miközben folyamatos a szociális szféra dolgozóinak fluktuációja is, azaz tartós eredményeket eleve nagyon nehéz elérni.

Ugyancsak dermesztő az elsődleges szocializációs közeget jelentő családokban tapasztalt életutak reménytelensége. Nem ritkán már a korai együttélés szakaszában megromlott párkapcsolatból született gyermekek, illetve az őket egyedül nevelő nők sorsa kilátástalanságba merül. Stabil, kiegyensúlyozott életre vágyva más kapcsolatba „menekülnek”. Ezeknek a nőknek a nyomorúságos helyzete ugyanakkor nem lesz jobb, viszont személyiségüket még jobban kiveti magából a társadalom, pláne, ha – konkrét esetet idézve – négy apától van négy gyereke. Ezeknek az életpályáknak az intragenerációs mobilitása hamar megtörik: „csak sodródás van, költödéskeresés, képesség- és tudáshiány, rossz szocializáció, amit aztán átörökítenek” (65.). A kisiklott életek legnagyobb vesztesei egyértelműen a gyerekek, egy sokszor szétesett családban felnövő nemzedék tagjai, akik

előtt ismeretlenek a többségi társadalom normái és viselkedésmintái. Különösen nehéz a helyzet valamilyen fogyatékossg megeléte esetén.

Gyerekek, akiknek több-, ugyanakkor másféle figyelmet kellene szentelni. Gyerekek, akik családjában napi szintű a nélkülözés, a családi erőszak, vagy éppen a betegségek. A helyben dolgozók szeme előtt zajló esetek, amelyek a szerző hivatástudatát erősítik a reménytelen küzdelem ellenére is. Miképpen a bevezető részben a szerző utal is rá: „Ezek a történetek nem múlnak. És mindig jönnek újabbak. Küzdünk, harcolunk, végre az egyik helyen már nem jellemzők, de akkor felbukkan a másik faluban. Vagy egy odaköltözö családban. Vagy épp abban a családban, amiben már azt hitted, sínen van minden, és nem fordulhat ilyesmi elő” (11.). A szegregált, gyakran szociális értelemben gettósodó, olykor már-már összeérö (roma többségű) térségekben a pedagógia, a pedagógiai célok és a hozzájuk kapcsolódó sikerélmény egészen mást jelent, mint a fejlettebb régiókban. Az online oktatás hosszú hónapjai egy részben, ritkán egészben felépített, bejártott munkát döntött romba azokon a helyeken, ahol szinte eltűntek a tanulók a pedagógusok és az iskola látóköréből, a lemaradás pedig behozhatatlannak bizonyult.

„Mi lesz így a leszakadó térségek falvaival?” – teszi fel a kérdést L. Ritók Nóra (144.), miközben – főként a sajátos nevelési igényűek (SNI) esetében – többször utal egyedüli lehetőségként a közmunkaprogramokra. Észak-Borsod több településén ez utóbbi formában foglalkoztatottak száma már jelentősen visszaesett ugyan, részben az elsődleges munkaerőpiac nyújtotta lehetőségek miatt, ám ez – a képzetlenség, vagy a nem megfelelő munkamorál következtében – sokszor nem bizonyult tartós megélhetési forrásnak. Valamennyi esetben kiemelendő, hogy egzisztenciális biztonságot jelentő környezet nem alakult ki, ha pedig a tartós bennmaradás nem sikerül, ismét konzerválódik a korábbi állapot, a nyomorúság pedig újratermeli önmagát.

„Milyen lesz így a jövő? Milyen lesz egy ennyire kettészakadt országban, társadalomban élni, felnöni a gyerekeknek?” – kérdezett így vissza L. Ritók Nóra egy vele készült 2017-es interjú végén (Balla, 2017). A saját blogján rendszeresen közzétett élményszerű írások, majd saját tevékenysége előtt is tükörképet nyújtó, most megjelent kötetének összegzése a törésvonalakon túl élök társadalmában semmilyen lényegi változást nem mutat fél évtized távlatában, sem az integrációjuk, sem a felzárkóztatásuk, sem az oktatás helyzete, sem pedig a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése terén.

A könyv valós társadalmelemzés, amely a napjainkra teljesen eltűnőben lévő szociográfiák mintájára nyújt látletet a közvélemény széles rétege előtt *láthatatlan* mindennapokról, a szegénységről, a lemaradás buktatóiról, valamint az elhivatottságra, a segíteni akarásra épülő szociális munka nehézségeiről. Nem kötődik politikai csoportérdekeltséghez, nem ad programpontokba szedett útmutatást, csupán szakpolitikai kritikák érdeklík, eközben ugyanakkor „hangosan” és nyíltan gondolkozik egy-egy esetleírás vonatkozásában olvasmányosan szubjektív stílust követve és titkon reménykedve egy *rendszer szintű esélyteremtés* eljövételében. Saját munkájának ismervei között olyan tulajdonságokra ismerhetünk rá, mint az átláthatóság, a mérhetőség, a tisztesség, a szolidaritás és a megértés. L. Ritók Nóra magát nem tekinti pesszimistának, végzett munkájában pedig nincs is egyedül: az utánpótlását tekintve mára veszélybe került pedagógus/oktatói társadalom tanult hivatásához hú szakemberei nap mint nap dolgoznak hasonló, a társadalom aljára szorult emberekkel, tanítják azok gyerekeit, hogy kiutat próbáljanak mutatni a sivár, ingerszegény, perspektíva nélküli zártságukból, bízva a fenntarthatóságban és egy élhető társadalom víziójában. Teszik mindezt gyakran elismerés és megbecsülés nélkül... addig, amíg vannak elegen és amíg még tehetik.

Irodalom

1. Alabán, P. (2014). Szakma, hiányszakma és a munkaerő-piac változásai (125 éves az ózdi szakképzés). *Comitatus* 217. 30-43.
2. Balla, I. (2017). L. Ritók Nóra: Nem nagyon találkozunk politikusokkal a szegregált utcákban. Interjú L. Ritók Nórával. *HVG*, (hvg.hu, 2017. 11. 28.)
https://hvg.hu/elet/20171128_L_Ritok_Nora_Nem_nagyon_talalkozunk_politikusokkal_a_szegregalt_utcakban (2022. 10. 23.)
3. L. Ritók, N. (2020). Kettészakadt világ. *Marieclare*, (marieclare.hu)
<https://marieclare.hu/riporter/2020/04/15/l-ritok-nora-ketteszakadt-vilag/> (2022. 10. 22.)
4. L. Ritók, N. (2022). *Kettészakadt világ*. Tea Kiadó.
5. L. Ritók, N. (2022). *Minden gyerek számít*. Taní-tani könyvek. Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, Kocsis Kiadó.
6. Marikovszky, A. (2021). L. Ritók Nóra (2017). Láthatatlan Magyarország – Recenzió. *Új Egyenlőség*, 2021. 05. 02. <https://ujegyenloseg.hu/alternativ-magyarorszag-l-ritok-nora-modellje/> (2022. 10. 23.)